

Augsburg, 8. April 1557

An Anton Fugger

Druck: Nicetas Choniates, Basel 1557, fol. α2r-α4v; Corpus historiae Byzantinae, Paris 1567, II, fol. 2r-3v; Corpus historiae Byzantinae, Frankfurt 1568, II, fol. 2r-v; Historia Imperatorum Romanorum, Frankfurt 1578, II, fol. 2r-3v.

AD MAGNIFICVM ET GENEROSVM
 VIRVM, D. ANTONIVM FVGGERVM, KIRCHBER-
 gae et Vueissenhorni Dominum, Caesareae Maiestati à consi-
 lijs, etc. in Nicetae Acominati Choniatae historiam,
 HIERONYMI VVOLFII
 Praefatio.

Zonaram tuum, Vir amplissime, Choniates sequitur, homo sua aetate non tantum magnis dignitatibus ornatus, sed etiam ingenio et multiplici doctrina praestans, et ueritatis historiae (ut mihi uidetur) ubique studiosus: ordine aptissimo, et lectoribus utilissimo. qui ordo cum sequentia ijs quae antecessere adiungat atque annexat, historiae quoddam quasi corpus absoluit, et in suo genere homines eruditos reddit: hoc est, à uulgo mortalium distinguit. Multos sanè inuenias, qui etsi à literis alieni, tamen acumine ingenij, facundia, usu rerum, doctissimis uiris, sed uel natura tardioribus, uel in hominum frequentia minus uersatis, etsi omnem aetatem in optimarum artium studijs contriuere, praeferantur. quòd si ad illam naturae felicitatem et multiplicem experientiam accuratior et methodica institutio accessisset. quid cum illorum excellentia comparari posset? Nunc laudibus eorum tantum decedit, quantum accuratior institutio illis addidisset. Neque enim falsò dicitur, artem, quae est ingenij, ueluti rudis speculi, quasi expositio quaedam, certiore esse ducem quàm Naturam, atque etiam uberiorem. Nam qui nullis eruditionis adminiculis sustentantur, temerè plerunque feruntur, et extra limites, quò animi aestus rapit, euagantur: docti à certis initijs ad metas ordine progrediendo, statim in promptu habent, quae ad rem pertineant. illi multa, hi pleraque scitu digna tenent: illi fragmenta quaedam et quasi disiecta membra consequantur, hi solidum quoddam et suis numeris absolutum humanae cognitionis corpus complectuntur. Quas ob res ego perbeatos eos esse iudico, quibus et ea uoluntas contigit ut cupiant, et eae facultates suppetunt ut possint, citra impedimentum, ab ineunte aetate, usque ad id tempus quod rebus gerendis aptum est, philosophari, ac tum demum agendi solertiam cum ueritatis contemplatione coniungere, animis in coelos et ipsum Deum, corporibus in humanae societatis conseruationem intentis. Haec mihi uita uerè humana, et potius diuina semper uisa est: et omnibus ijs uoluptatibus, quae cum brutis animantibus ferè communes sunt, praeferenda. In quo assentiri mihi et ex doctis et ex indoctis optimum et prudentissimum quenque, imò me potius cum illorum sententijs congruere, constat. Nec tuum hac in re, ut et in caeteris, praeclarum iudicium, quod et tota Fuggerana familia magno consensu sequitur, et cordati omnes summè probant, obscurum est: qui filios tuos ingeniorum et corporum uigore praestantes, ab ipsis propè cunabulis, usque ad iuuentutis initium, à doctissimis praeceptoribus, in celeberrimis quibusque Europae gymnasijs, seuera disciplina moderandos, optimarumquē artium et linguarum cognitione imbuedendos curaris. Quibus illi de causis, se non minus tibi debere, qua pietate ac prudentia sunt, profitentur, quàm quòd uitam et maxima quaeque ornamenta felici quodam fato abs te acceperunt: qui uerus non tantum corporum, sed etiam animorum pater esse uoluisti. nec genuisse contentus, utrisque ea suppeditasti, in quibus

humana felicitas consistit. Vt autem terrena corpora terrae frugibus aluntur: sic caelestis et diuinus animus, suum pastum habet, eruditionem.

Quam à uulgi fece, hoc est, à pessimo et stultissimo quoque contemni ac derideri, non est mirandum: cùm quòd de re ignota nihilo rectius statuere possunt, quàm caecus de colorib[us] pronunciare: tum quòd uitijs atque ineptijs semidoctorum quorundam, aut corruptorum hominum, rem praeclarissimam metiuntur. Nam quid est aliud eruditio, nisi amplissimum quoddam et instructissimum amphitheatrum humani ingenij, et experientiae multiplicis? ad quod exornandum et locupletandum, non tantum omnes nationes, omnes homines, omnes aetates stipem suam contulerunt: sed etiam DEI immortalis liberalitas multa auctaria adiecit, ijs rebus partim arcano afflatu, partim per insignia miracula reuelatis, quas obtusior humani ingenij acies perspicere minimè potuisset. Cum autem RATIO ATQVE ORATIO multo magis quàm forma corporum, hominem distinguat à belluis: et ueritatis solida cognitio, et diserta explicatio, sit eius proprium munus: quid aliud est philosophari, quàm in eo elaborare, ut uocabula cum rebus consentiant, et ut ij simus qui dicimur, homines? Complector autem Philosophiae nomine, tantum, quantum ipsius significatio complectitur, studium atque amorem sapientiae: quae rerum diuinarum et humanarum, causarumqüe quibus eae res continentur scientia, definitur. Quam immensitatem cum solus DEVS rerum omnium opifex teneat: solus ut boni, ita et sapientis nomen iure sibi uendicat. Homines autem, sapientiae et uirtutis amantes ac studiosos esse, nihil uetat: quo amore ac studio quò quisque longius progreditur, eò propius à caelestibus genijs abest, qui ea re beatissimi habentur, quòd ipsum DEVIM, omnis bonitatis et sapientiae fontem, iugiter cum ineffabili gaudio intuentur (neque alia piorum beatitudo post hanc uitam fore, haud abs re creditur) quò propius resistit, eo minus dignitatem suam et excellentis naturae munera tuetur. Quis uerò ea sit arrogantia, ut suum unius ingenium tantum esse putet, ut eo contentus, omnia ueterum inuenta et experimenta, literarum monumentis consignata, aspernari queat: ac non potius ex infinita copia, optima quaeque, et ingenio suo uitaeqüe instituto aptissima, perscrutetur? Nam ut unus excellat, aut salté cum mediocri successu laboret in omnibus, uix, ac ne uix quidem fieri potest. Ac plerosque uel rei familiaris angustiae, uel ingeniorum tenuitas, in certum quoddam studiorum genus, uelut in carcerem aut ergastulum, abstrudunt. Quibus autem DEI OPT[IMI] MAX[IMI] benignitas ea et animorum et fortunarum subsidia concessit, ut in nullius magistri uerba iurare coacti, libertatem suam inuiolatam retineant: profecto eo beatiores erunt, quo plurimum et meliorum rerum cognitionem coegerint, in uarijs linguis atque autoribus dissipatam. Id autem difficile ei non erit, qui linguae Graecae ac Latinae mediocri usu instructus, methodo se assuefecerit, et artium optimarum fundamenta fideliter iecerit. Ac est in ea re sane difficultatis et molestiae nonnihil. Sed ubi ex illis artium angustijs in liberrimum optimi cuiusque scriptoris campum eluctatus fueris, uerè id apparebit, quod à quodam sapientissimo uiro dictum est, siue is Socrates, siue Isocrates fuerit (nam utrique ascribi video, et proliuis error est in unius literae discrimine) Radices eruditionis amaras esse, fructus uerò dulcissimos. Radicibus autem comparantur, linguarum et artium methodi: fructibus, uaria lectio. qui ut sine radicibus nulli essent: ita eruditio pertenuis est, quae non certa ratione ac uia, à primis initijs ad summum usque fastigium constanter ascendit, ac perpetuum sibi commentarium parat. Quod enim suprà etiam attigi, doctrinae omnis laus in artium methodis atque in eo uertitur, quod, quoad fieri potest, quicquid ad eandem rem pertinet, contrahit, et ex uarijs membris unum corpus integrum componit. Eo absoluto, lectionis uarietas singulis partibus addit ornamenta, et amplitudinem quandam conciliat. quòd si haec similitudo minus placet, homo studiosus diligenti patrifamiliae comparetur: qui, ut ille agrorum suorum prouentus et domestica instrumenta in horreis et certis quibusdam cellis reponit, ut cum usus postulat, statim ad manum sint: ita ipse, quicquid uel cogitatione, uel lectione, uel auditione per omne tempus aetatis (neque enim ulla sapientiae studio meta praefigenda est) consecutus fuerit, statim in illas artium classes, si non stylo aut calamo, saltem animo et recordatione reponat, et ad regulas illas à doctissimis hominib[us] traditas

exigat, acri iudicio semper interposito, ne quod quisque dixerit aut scripserit, aut ipsi etiam in mentem uenerit, oraculum esse putet (nam homini docto turpissimum fuerit, ut Graeci eleganter dicunt, ἀβανίστως παραδέχεσθαι τὴν πίστιν τῆς ἀληθείας: hoc est, opiniones consectari, nudaque autoritate niti) sed tantum cuique credendum esse statuat, quantum aut firmis rationibus, aut probabilibus coniecturis persuadere possit. In caeteris assensum cohipeat et sustineat, donec ipsum tempus scrupulum sustulerit. Sed ne memoria lapsus esse, et ab instituto non certo conto consilio deflexisse, sed per obliuionem aberrasse uidear: ad Choniatem redeo: quem ordine aptissimo, et prudenti tuo consilio Zonarae adiunctum esse dixi. Nam quo in loco ille Annales suos finiuit, in Alexij Comneni uidelicet obitu: eo in loco hic suam historiam auspicatur, res memoratu dignas, quae in Byzantino imperio annorum circiter LXXXVI spacio acciderunt, complexus. atque utinam alias Graecus extitisset, qui ab hoc autore et Chalcocondyle praetermissa, pari facundia prosecutus esset. Maior enim est Choniatae copia et diligentia, lectioque iucundior, quam Zonarae: cui una breuitas necessariò proposita fuit, quòd alioqui opus in immensum excreuisset. idque uel ex eo apparet, quòd heroina eruditissima, Anna Caesarissa, Imperatoris Alexij filia, de rebus gestis patris sui libros XX scripsit, qui adhuc in Augustanae Reipublicae bibliotheca extant, cum Zonaras uitam illius paucis folijs perstrinxerit. Vt autem breuitas memoriam iuuat: ita fusiores narrationes plus delectationis habent, in magna praesertim uarietate rerum, et subitis Fortunae commutationibus: quae non multis annis plurimae, eaeque mirabiles, ac potius miserabiles, praeter expectationem Graecos (quos hic scriptor Romanorum appellatione honestat) oppresserunt, crescente indies Persarum siue Turcorum (nam recentiores promiscuè his uocabulis utuntur) potentia: quorum grassationes et Christianorum Principum defidiam ac peruersitatem, tanta doloris acerbitate Choniates saepius deplorat, ut eum ab omnibus qui reipub[licae] partem aliquam attingunt, nostris temporib[us] legi summoperè expedit: si fortè Germanorum animi, quorum fortitudo et pietas in recuperanda Syria et terra sancta, laudibus egregijs hoc scripto ornatur, clarissimis exemplis Conradi et Friderici Imp[eratorum] saltem ad tuendam patriam, hoc est, uicinas Pannonias excitentur. Nunc enim non de laude et gloria laborandum, sed de aris et focus pugnandum esse apparet. quod quo minus fiat, nulla res aequè in causa est, atque diffensiones. Graecos, praeter intestina bella ex ambitione ferè orta, uoluptatum studium et ignaua monarchia perdidit: nobis temeraria bellandi cupiditas, et discors ac inquieta Polyarchia, id minatur, quod absit ut experiamur. et facilè caueremus, nisi fatali quadam siderum impressione, animis atque auribus à sanis consilijs plerique abhorrerent. Imminuta quidem est, et ueluti laeta seges tristi lolio corrupta, uetus nostrae gentis integritas: quod exterarum nationum quadam quasi contagio accidisse uidetur, quarum mala cum nostris coniunximus: cum peregrinationum is finis esse debeat, ut innatis et consuetudine inolitis uitijs abiectis, aliorum uirtutes asciscamus, eorumque prudentia et humanitate ad omne genus officij et laudis erudiamur. Sed si caetera spectemus, numquam Germania uiris, armis, opibus, consilijs fuit instructior: quas res propter discordiam, non in hostium detrimentum, sed in patriae exitium detestanda crudelitate, ne dicam insania, conuertimus. Quae cogitatio cum in huius historiae interpretatione subinde meum animum feriret, et haud dubiè cordatiores quoque lectores extimulatura sit: non temperare mihi potui, quin hunc locum, quem omnium animis atque oculis semper obuersari utilissimum fuerit, obiter attingerem. Nunc de hoc opere dicendum est: quod etsi labore non multo minore, longè tamen maiori cum uoluptate conuerti, propter historias mihi antehac ferè incognitas, et planius ac fusius orationis genus. In quo tamen immodicam nescio cuius insolentis elegantiae affectationem, non semper sequendam mihi duxi: quòd quicquid eius generis est, non ipsius autoris scriptum, sed paraphrastae et aemuli alicuius assumentum esse uidetur. Contuli enim hic quoque, duos codices, cum eo quem Amplitudo tua Constantinopoli ab Alexandro Chartophylace comparauit: atque operam dedi, ut ex ea collatione opus hoc quam integerrimum ederetur: et Graeca itidem, ut in Zonara nostro factum est, cum latinis coniungerentur. Quamuis enim Graeci sermonis puritas et proprietas, cùm exterarum

nationum commercijs, tum ociosorum hominum ineptijs corrupta est: nec fieri nequit, in hoc scriptorum genere, ut interpretis non indocti nec indocti nec indiserti oratio, ipsi autori paeferatur: tamen nec eum ego me interpretem profiteri ausim: et Graeca lingua, qualiscunque adhuc, nescio quem genium retinet ac ubertatem, Latinis inimitabilem. Testimonio sunt omnes ferè disciplinae, quarum uix ulla est, quin et è schola Graeca se prodijisse uel ipso nomine fateatur, et, si graecas uoces sustuleris, saepe obmutescat. Quo minus ij ferendi sunt, qui Graecam linguam ut superuacaneam aspernantur. Quod utique non facerent, si quām pauci fideles et docti interpretes sint, intelligerent. Alijs deest alterius utrius, alijs utriusque linguae cognitio, alijs fides et diligentia, nonnullis uniuersa haec, non tam fortasse malitia et contemptu iudicorum (quae extrema esset amentia) quām calamitate quadam temporum nostrorum, et praestantium ingeniorum neglectu: quibus Fortuna plerunque minus fauet, quām ijs quorum minor est industria, et obtusior acies animorum. Itaque pedibus in eorum eo sententiam, qui Graeca cum Latinis coniungenda esse censem: siquidem Graeca seorsim parum uendibilia sunt aetate nostra, quae propter ambitionem, auaritiam, et bellandi cupiditatem, ad pristinam Barbariem magno impetu ruit. Nam Latini et Graeci sermonis proprietate et puritate amissa, contemptaqué Philosophia, et politiori literatura neglecta, ut corām cernimus: non obscurum est, quid impendeat. Praeclarè scribit Isocrates, quem in hac parte Aristoteles, ut mihi uidetur, quippe natu grandiore, aemulatus est, et ego admirari non satis possum: uirtutes singulas in medio binorum uitiorum, quorum alterum citrā resistat, alterum longius quām par sit progrediatur, esse collocatas. et rectè apud Ouidium Daedalus ait filio: Medio tutissimus ibis. Quod utinam tam à Theologis, Iurisconsultis et Medicis, quām ab humaniorum literarum cultoribus obseruaretur: quorum alteri se rebus inhaerere, alteri dictionis elegantiae se studere profitentur. Quasi uerò aut uocabula propter explicationem rerum non sint inuenta: aut corpus egregium, hoc est, res praeclaras, cuiusmodi in sublimibus illis disciplinis tractantur, non munda et ornata uestis, hoc est, pura et limata deceat oratio. Duplicem profectò laudem merentur, qui res optimas, si non eleganti et splendido, at puro et diserto sermone proponunt. Cuiusmodi uiros nostra aetas plures, cum insigni gloria tulit, quām posteritas habitura uidetur, nisi aliam rationem studiorum inierimus. Sed quid ego censuram in republica literaria mihi sumo, cum ipsi mihi diuersissimorum ingeniorum censura sit subeunda? Mouit me tamen iustus fortasse dolor, in hanc confusionem gymnasiorum intuentem, etsi haec nec temporis nec loci huius esse uideantur. Quare ueniam peto, si qua minus ad institutum pertinentia inculcaui: et debetur haec Philosophiae libertas, quae quia ferè caeteris externarum rerum commoditatibus et ornamentis caret, saltem cogitationis atque orationis uinculis laxioribus astringitur. Quo nomine Socrates, se meliore conditione esse quām Oratores, qui ad aquam dicant, et tacitos iudicium nutus obseruent, gloriari solebat. Ego uerò eam licentiam adeò mihi laudi non duco, ut, si qua culpa uel hac commemoratione, uel conuersionis procrastinatione, longiore quidem quām ipse putaram, commissa est, eius mihi gratiam fieri cupiam: praesertim cum exigui temporis mora, omnis expers incommodi, non cessationem, sed fidem et diligentiam meam arguat: quae nisi mihi ocio et commodis meis antiquior fuisse, hoc labore multo citius defungi potuissem. Sed sat citò, si sat bene, ut dicitur. quod ipsum etiam sedulò me conatum esse, cum rem ipsam testaturam confidam: nihil de me ipso addam, quòd quamuis amplius aliquid praestitissem, tamen liberalitatis erga me tuae, et publicè erga studiosos homines, quorum commodis tuo sumptu consulis, partem uix exiguum uiderer assecutus. Augustae Vindelicorum, VI Id[us] April[is] Anno MDLVI.